

ר' נתנאל ברקוביץ'

כל העומד ליגזז כגזוז דמי

בשו"ע יו"ד סימן קצ"ח סעי' כא' כב'פסק המחבר דציפורן המדולדלת מיעוטה חוצץ וה"ה לאיבר ובשר המדולדלים שחוצצים. וביאר הוא בב"י בפידאשון דטעמא הוי דכיון שעומדים ליקצץ ממילא כבר אינם חשובים כחלק מהגוף מקומם הוי ראוי לביאת מים כבית הסתרים, ואם יש חציצה צריכה לטבול שוב.

ועל אתר הביא בפתחי תשובה מתשובת חת"ס סי' קצח דנשאל גבי הכלות שעומדות לגזוז שערן אי חשיב חציצה בטבילה משום דכל העומד ליגזז כגזוז דמי, ודחאו החת"ס דאמנם מנהג ישראל תורה הוא, אבל הא דאמרינן בכ"מ כל העומד ליקצץ וכו' היינו מידאבל הכא משום דאיכא הפסק של בעילת מצוה לא חשיב מיד, ולא אמרינן האי כללא. (אמנם בפ"ת כתב דהוי כתוס' ב"ק ט"ו ע"א, ולא מצאתיהו התם, ושמא כוונתו לתוס' סנהדרין ט"ו ע"א דהתם דיינינן בהאי כללא) ודברי החת"ס צריכים ביאור, מאי נפמ אי עומד ליגזז הוי מיד או לא, ומניל האי חילוקא. ועוד, אגב אורחא, מש נקט בעילת מצוה שהרי איכא דבים נוספים בין טבילת כלה לבין גזיזת שערותיה ודילמא הם המפסיקים.

והנה בגמ' נזיר נ"א ע"א, אמרינן: 'בעי חזקיה שערן עומד ליגלח, ציפורן העומדת ליגזז מאי, מי אמרינן כל העומד ליגזז או דילמא השתא מיהו הוי מחוברין' (ויעו"ש בתוס' דאיכא שני ביאורים בהסבר בעייתו של חזקיה). ואנ"ד בעייתו של חזקיה הוי דווקא לסוגיא דהתם דמיירי גבי טומאת מת, הנה על בעייתו של חזקיה גופא העיר רעק"א בגליון הש"ס, "ע"י גיטין ל"ט ע"א", משמע דס"ל דהאי סוגיא והאי סוגיא הוי חד, וסוגיא דגיטין ל"ט ע"א מיירי לענין כל העומד ליגזז. אי"כ לכאורה הנידון בתשובתו של החת"ס הניל הויא בעיא בגמרא.

האי כללא דכל העומד ליגזז כגזוז דמי, נראה דהוי ביטוי לכלל בסיסי שכל העומד להיעשות כעשוי דמי. וצריך ביאור מהו יסוד ד"ז ומתי נאמר, וממילא נפ"מ להבנת דברי החת"ס הנ"ל. מציינו בגמרא כתובות נ' ע"ב: "האי דאתא לקמיה דרב יוסף, אמר להו הו לה מתמרי דעל בודיא אמר ליה אביו אילו בעמ הוה כי האי גוונא מי הוה יהיב ליה מר, אמר ליה דחזיאי לבודיא, סוף סוף כל העומד ליגזז כגזוז דמי אמנם יש גורסים כל העומד ליגדר כגדור דמי) - דצריכא לדיקלא קאמינא" - משמע לכאורה בגמרא דפשיטא להו דקימ"ל כהך דינא וק נראה לפמשי"כ תוד"ה "סוף" דהכי קימ"ל בב"ק נ"ט ע"ב: "אם אכלה פירות גמורים משלמת פירות גמורים דחשבינן להו כתלושין וקימ"ל כר"ש דס"ל הכי (כמש"כ הרמב"ם פ"ד מהל' נזקי ממון הי"ד וכן שו"ע חו"מ שצ"ד סעיף ה'), אך כמו שהקשה תוס"ס דלכאורה היאך פשיטא לן דהלכה כר"מ, הרי הוי מחלוקת בין רבנן לר' מאיר במתני' שבועות מ"ב ע"א לגבי דינא דשבועה - "ת"מ אומר יש דברים שהן כקרקע ואינם כקרקע ואין חכמים מודים לו,

כיצד עשר גפנים טעונות מסרתי לך והלה אומר אינם אלא חמש, ר"מ מחייב שבועה וחכ"א כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע", ולכאורה בפשטות צריך להיות שקימ"ל כרבנן דהווי רביס ולא כר"מ. סוגיא זו איתא נמי בסנהדרין ט"ו שא גבי מעילה באדם בכמה נידון ואוקמא דפליגי דהמעילה היא בשערו של אדם ודינן אי חשיב כמחובר לקרקע שהרי אדם הוקש לקרקעות או חשיב כמטלטלין ותלין במחלוקת אי קימל דשיער העומד ליגזז כגזוז דמי או לא, והוי מחלוקת ר"מ ורבנן. וכתב שם תוס' ד"ה "בענבים" כקושיית תוס' הנ"ל בכתובות, ותירץ וז"ל: "וי"ל דגבי בע"ח מודה דלא גבי מדבר העומד ליגזז דלא סמכא דעתיה", רל דמכיון דגביית חוב תלויה בסמיכות דעת שיש רק על קרקע ולא על מטלטלין ולענין זה העומד ליגזז לא חשיב קרקע אלא מטלטלין, אבל בכל מקום חשיב קרקע. ויש להבין דבריו, דבפשטות סל כרבנן דהוי כקרקע חוץ ממקום דתליא בסמיכות דעת, ולכאורה עד השתא חזינן דס"ל לתוס' בכ"מ דהלכה כר"מ, מ"גוד דלכאורה משמע דכאשר תליא בסמיכות דעת הוי כמטלטלין ואי לא תלי בסמיכות דעת הוי כקרקע ובגמרא בכתובות דקימ"ל דהוי כתלוש צ"ל דבעי סמיכות דעת.

והקשה ידי"נ ר' חיים גרוס הי"ד בכתובות מיירי בדינא דמזון האישה והבנות דהוי כתנאי בית דין ודאי לא תליא בסמכא דעתיה שהרי אין זמן מסויים שבו יצרו את החוב ואז יש מקום לסמיכות דעת מסויימת, אלא תליא רק בדין עצמו, ולענד נראה דמצד קושיה זו לכאורה לא קשיא, משום שמזון האשה והבנות הוי ככל חוב וממילא שייך בזה סמיכות דעת, שהרי התחייבותו היא בזמן מסויים, היינו כאשר נושא את האשה ולכאורה סיוע לכך מצאנו בגמרא גיטין נ"א ע"א גבי הא דחיישנין לצררי לגבי מזון האשה והבנות, א"באותו זמן שצרר מעותיו יש גם זמן לסמיכות דעת על שיעבוד נכסיו מצד האשה) א"כ לפי"ז לא כי"כ קשה קושייתו.

אך לכאורה עצם מחלוקת רמ ורבנן היא לגבי שבועה האם חשיב העומד ליגזז כקרקע או כמטלטלין ונפ"מ לשבועה אם נשבעין או לא, היינו האם הוי בגדר קרקעשנתמעטה משבועה משום דלא הוי גופו ממון ומיטלטל ולכאורה מה שייכת שם הסברה של סמיכות דעת. לאמנ"ס אפ"ל דתוס' בסנהדרין שם לא ר"ל שזו ההגדרה במחלוקת ר"מ ורבנן ויש להאריך. ושמא בפשטות אפ"ל כמשי"כ הראב"ד בפ"ה מהל' טוען ונטען הי"ד דא"א ללמוד משבועה וציב טעמיה ויעויין בתוס' יו"ט ב"ב פ"ח מ"ז באריכות, והוא קאי עמשי"כ הרא"ש ב"ב פ"ח סימן מ"ג דקימ"ל בפשטות כדברי הגמרא דכל העומד להתלש כתלוש דמי לגבי דינא דהכותב כל נכסיו לבנו לאחר מיתה.)

ומצינו בראשונים דנחלקו בענין זה. דכתב הרא"ש ב"ב פ"ח סימן מ"ג כדהזכרנו לעיל דבפשטות קימ"ל כר"מ דכל העומד ליגזז כגזוז דמי, ולזה אתי מהגמרא בכתובות דף נ"א ע"א דמשמע התם דקימ"ל בפשטות כר"מ) וכי"כ תוס' שבועות מ"ג ע"א ד"ה "כבצורות" דהלכה כר"מ כדקימ"ל כר"ש בב"ק נ"ט ע"ב דאכלה גמורים משלמת גמורים, וכי"כ תוס' סנהדרין ט"ו ע"א ד"ה "בענבים" שכ"כ ר"ח הלכה כר"מ, וכן כמשי"כ בגמרא בכתובות ובתוס' שם. וכן פסק להלכה הרא"ש בכתובות פ"ח סימן ז' דקימ"ל כר"מ חוץ מדינא דרבנן. (ולפי"ז צ"ב שהרי דינא דידן דהחתש לכאורה הוי מיעוט ואין מקפיד, אך שמא לדידהו דאלו המגלחות שערותיהן הוי מקפיד ואי חשיב רוב תלוי במחלוקת שם בהלכות נידה האם רוב הוי בגוף יחד הראש או רק הראש נידון לעצמו) אך מהריטב"א (ח"י מכת"י) גיטין ל"ט ע"א משמע דבפשטות קימ"ל כרבנן א"כ אצ לקרקע כלל כלומר כל זמן שנהנה מעצם החיבור חשיב כמחובר היינו כרבנן ואלי"כ מודים רבנן לר"מ. אצ אית לן מחלוקת בראשונים וצריך הדבר ביאור, וכן נראה עוד לרוב הפוסקים כר"מ והרי בפשטות רבנן הווי רביס וצ"ל הלכה כוותיהו.

ומצינו בדברי הרי"ף שכתב בהלכותיו ב"מ ח' ע"ב (בדפי הרי"ף) משמע דהעומד להתלש חשיב כמחובר וסי"ל כרבנן, והרי"ף עצמו כתב בתשובה סימן קפ"ז דתליא בדעת הלוקח ואם דעתו למיתלש חשיב כתלוש. אכן הנה הראב"ד בפ"ה מהלכות טוען ונטען ה"ד כתב וז"ל "דהרב פוסק כחכמים", ולכאורה בתשובת הרי"ף משמע דלא כן אלא דסי"ל דקימ"ל כר"מ ויעויין בשי"ך חו"מ סי' צ"ה.

ובדברי הרמב"ם מצינו מבוכה רבה דפסק בפ"ה מהל' מעילה ה"י וז"ל 'המקדיש עבדו אין מועלין בו ולא בשערו אפי' שהוא עומד ליגזז מפני שהוא מחובר לו וכל זמן שהוא מחובר הולך ומשביח', עכ"ל. וכתב שם בכס"מ דפסק כת"ק בסוגיא דסנהדרין ט"ו ע"א וגיטין ל"ט ע"א כדהז' לעיל, וזאת ע"פ מה שכתב התם בריש הפרק הנזכר דמעילה איכא רק בתלוש והכא חשיב מחובר והוי כרבנן דסי"ל דכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע, אך אכתי צ"ב מ"ט הוסיף הרמב"ם להביא טעמא דהולך ומשביח, משמע דאלי"כ הוי סי"ל כר"מ ולא כרבנן, וצ"ב.

וכן בפ"א מהל' מכירה ה"ז פסק הרמב"ם וז"ל על המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע, ואם אינו צריך לקרקע כגון ענבים העומדות ליבצר הרי זה כמטלטלין לקנין ויש להן הונאה". וכתב הכס"מ דבדבר שאינו צריך לקרקע אפילו רבנן יודו לר"מ דחשיב כגזוז אבל בצריכים לקרקע פליגי וסי"ל דחשיב כקרקע והרמב"ם קימ"ל כרבנן, והגמרא בכתובות נ"א ע"א דלכאורה משמע מהתם דקימ"ל כר"מ מיירי דאינם צריכים לקרקע ומשו"ה פשיט לן דהוי כר"מ אבל אליבא דאמת הוי ככו"ע. וכדברי הכס"מ נראה דאפשר להוכיח ממש"כ בפ"ה טוען ונטען ה"ד דפסק דאם צריכים לקרקע הוי כמחובר ואין נשבעין עליהם אלא היסת משא"כ אם איצ לקרקע חשיבי מטלטלין-גם הכא משמע דקימ"ל כרבנן וא"כ איצ לקרקע דהרי גם רבנן מודו כמשי"כ לעיל בכס"מ. אך קצת תמוהים שם דברי הראב"ד דכתב וז"ל "אי"א המחבר פסק כת"ו והרב פוסק כחכמים ואולי מפני מה שאמרו בכתובות ס"ו"ס כל העומד ליגדור וכ"ו והרב ז"ל הרי ראה כ"ז, ואפשר שאין למדים שבועה לשא"ד וכו", עכ"ל. אי"כ בפשטות מבין הראב"ד דסי"ל לרמב"ם דסובר כר"מ וזאת משום הגמרא בכתובות, אך לפמ"ש"כ בשם הכס"מ וכן מוכח מהרמב"ם גופא אפשר לומר דסי"ל כרבנן אך בא"צ לקרקע סי"ל לרבנן כר"מ וצריכים דברי הראב"ד ביאור.

אך אמנם אמת היא שהרמב"ם כתב שכשא"צ לקרקע חשיב כבצור לענין כפירה והודיה, משמע דלמילי אחריני חשיב כמחובר אפי' שא"צ לקרקע לעיל חזינן דגם לענין שבועה פסק כן והתם לא כתב דהוי לענין שבועה, וצ"ב.

וכן פסק הרי"מ בפ"ה מהל' שכירות ה"ד וז"ל 'המוסר לחבירו דבר המחובר לקרקע לשמור ואפילו היו ענבים העומדות ליבצר הרי הן כקרקע בדין השומרים', אי"כ משמע שקימ"ל כרבנן דחשיב כמחובר בעומדות ליבצר, אך הוסיף דהוי בדין השומרים ומשמע דבמילי אחריני קימ"ל כר"מ [והכא לא שייך לחלק בין צריכות לקרקע לא"צ לקרקע משום דבשומרים איכא סברא לחלק דאדעתא דהכי מסכים שיחזיר לו כמו שמסרם אם מחוברים (אפילו עומדים ליבצר) יחזיר מחוברים, כמשי"כ שם הכס"מ ובלח"מ בשם הטור חו"מ סי' צ"ה בדברי ר' יוסף הלוי זצ"ל ושמא משו"כ הכא דינא שאני].

א"כ דברי הרמב"ם צריכים ביאור היטב אי סי"ל כר"מ או כרבנן.

אמנם רבים מגדולי רבותינו האחרונים ישבו על מדוכה זו בהך סוגיא, אך שמא גם לן איכא מקום להתגדר בו בהך מילי.

דנהה נראה דשמא בדינא של כל העומד להעשות כעשוי דמי בכלל, ובכל העומד ליגזז כגזוז דמי בפרט ישנם שני יסודות, היינו שתי נקודות ראות שונות, האחת היא כגדרי דיניו של הנידון אי הוי כתלוש

או כמחובר כעשוי או כעדיין לא עשוי). והשניה בגדרי המציאות של הנידון, אי במציאות הוי ואי בעי שיהיה כתלוש או כמחובר (וה"ה לגבי עשוי ככלל).

ובהרחבת הדברים שמא אפ"ל דצריך לדון האם צריך להיות כקרקע, כדיני קרקע, או את תכונותיה של הקרקע שמא יסודם של דברים וביאורם טמון במה שאמרו במתניתא דתרומות פ"א מ"ה דינא דאין תורמין מן המחובר על התלוש וכתב שם בתוס' רעק"א אות ה' וז"ל "נלע"ד אף ממה שנתייבש כל צרכו אלצריך עוד לינק מן הקרקע מקרי מחובר לענין דלא הוי תרומה כך נראה לי מוכח בסוגיא דפסחים ל"ג ע"א וכו' ומי"מ יש לדחות די"ל דהברייתא דהתם סל דעומד ליתלש לאו כתלוש דמי אבל למאי דקימ"ל פ"ז דשבועות מ"ז דעומד ליתלש כתלוש דמי כמשי"כ הר"ב שם וכו' אח"כ ראיתי דמדברי תוס' סנהדרין וכו' דס"ל בפשיטות וכו' אעפ"כ לא הוי כתלוש לענין תרומה" והסביר דבריו הסתומים בחזו"א יו"ד סי' קצ"ז סק"א בביאור מחלוקת ר"מ ורבנן וז"ל 'דלענין תשמישי בניא בנמצאים שעל הארץ שחלקה תורה בין קרקע למטלטלין יש מקום לומר דהעומדים ליבצר ככלל תשמישי מטלטלין, אבל לענין שבת כתבו תוס' שבועות שם דלכו"פ תולש ענבים העומדות ליבצר חייב עליהם משום קוצר דסו"ס הם מחוברים (ועי"ע חזו"א ערלה סי' י' ס"ק י"ג). ושמה כוונתו לומר כמשי"כ דיש נקודת הסתכלות על דברים כמחברים משום דבמציאות הוו מחוברים וזה כדברים שבאים מצד תשמישי בני"א, אבל בדברים שכל הגדרתם היא מצד הדין אזי בהם שייך לומר שאע"פ שבמציאות הוו מחוברים, מצד הדין חשיבי תלושים כמשי"כ החזו"א שבדיני שבת מכיון שהוי מצד הגדרת מלאכת קוצר, שתלויה הגדרתה בתשמישי בני"א ובמציאות ממילא לא שייך לומר דענבים העומדות ליבצר דחשיבי כתלושים אלא עבר על מלאכת קוצר.

ושמה אפשר להרחיב את הדברים שיסודם דומה, דיש לדון ג"כ אי ההגדרה של הנידון אי דצריך מחובר (או תלוש) או דהוי שם קרקע או שם תלוש, (זה משמע בתוס' בשבועות שם) וכמשי"כ במשאת משה סנהדרין סי' י"ג אפ"ש דהדבר אכן מחובר אך לענין שם קרקע או שם תלוש אית ליה אפילו אם הוא מחובר וכן להיפך, וכן נראה דהן הדברים בתוס' ב"ק ע"ז ע"א ד"ה פרה עיי"ש.

אך שמא נראה דקצת נסתר הדבר ממשי"כ הרא"ש בכתובות פ"ח סי' ז' דכתב דדינא דרבנן לא אמרינן כל העומד ליגזז וכיושמה משום שהרי דיני דרבנן הוו קאי אדיני הדברים ולא אמצאות הדבר, ואעפ"כ קימ"ל דלא אמרינן דכל העומד ליגזז כגזוז דמי.]

לפי כ"ז נראה דא"ש, דאמת הרמב"ם ס"ל כרבנן א"כ איצ לקרקע דבזה יודו רבנן לר"מ, ושבועה היינו כפירה והודיה וכן לענין מעילה אפ"ל דהגדרתם תלויה בדיניהם ולא במציאותם, ולפי"ז גם מובנת הסברא, שכתב תוס' סמיכות דעת דהתם לא תלוי דינא אלא במציאות, ומשו"ה בע"ח שאני דתלוי במציאות ולא בד"ן אע"פ שבאמת לא שייכא בשבועה סמיכות דעת. ולפי"ז נמי מובנת מחלוקת הראשונים דפליגי אי דינינן מצד הדין של הנידון או מצד מציאותו.

ולפי"ז שמא מבוארים גם דברי החת"ס, דחילק בין מיד לבין לאח"ז. דכאשר יש הפסק כמו בעילת מצוה א"ל לומר כל העומד ליגזז משום דהוי בד"ן חציצה ובהכי לא סגי דדינא לא יהיה מחובר אלא דגם במציאות לא יהא מחובר בכללות העומדות לגלח שערן מצד כל העומד ליגזז הוי מצד הדין ולא מצד המציאות ובזה לא סגי, וא"כ אי הוי מצד הדין אז ליכא נפמ בין אם יש הפסק באמצע או לא, אך מצד המציאות ולא מצד הדין ומשום לא שייך דינא דכל העומד ליגזז כגזוז דמי והכל איש ובא על מקומו בשלום.